

PASTIRSKI POHODI BISKUPA JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U ĐAKOVAČKOJ I SRIJEMSKOJ BISKUPIJI¹

Pero ARAČIĆ, Đakovo

Rad želi osvijetliti biskupov životni opus jednim segmentom koji odslikava njegov odnos prema župnim zajednicama, prema Božjem narodu, a to su tzv. kanonske vizitacije. U ovom radu obrađuje se što je to »visitatio canonica« i koji joj je sadržaj. Zatim slijedi opis odvijanja tog pastirskog pohoda i osvrti samog biskupa nakon niza posjeta župama kao i osvrti njegovih pratilaca. Rad donosi i sveukupni pregled tih kanonskih pohoda od 1850. do 1900. godine

Ključne riječi: pastirski pohod, visitatio canonica, sadržaj visitatio canonicae, propovijedi, pozdravi, biskup Strossmayer.

Tko imalo poznaje životni opus Josipa Jurja Strossmayera kao biskupa kroz 55 godina, promišljajući društvene, kulturne, prosvjetne, mecenatske, graditeljske, političke, spisateljske djelatnosti te aktivnosti na Prvom vatikanskom koncilu, bezbrojna dopisivanja, brojna onodobna putovanja s kočijom, o zakladama itd., imajući u vidu vrijeme, prostor, društvene, ekonomske i neke tehničke (ne)mogućnosti u kojima se sve to zbivalo, intimno si postavlja pitanje: Je li sve to bilo moguće bez zapostavljanja nekih dužnosti, posebice možda specifičnih biskupskih kao predvodnika jedne mjesne crkve, kao navjestitelja i služitelja?

Naš bi rad htio osvijetliti biskupov životni opus upravo jednim segmentom koji odslikava njegov odnos prema župnim zajednicama, prema Božjem narodu, a to su tzv. kanonske vizitacije. U ovom radu pokazat ćemo ukratko što je to »visitatio canonica« i koji joj je sadržaj. Zatim slijedi opis odvijanja tog pastirskog pohoda i osvrti samog biskupa nakon niza posjeta župama kao i osvrti njegovih pratilaca te na kraju sveukupni pregled tih kanonskih pohoda od 1850. do 1900. godine.

¹ Rad je u skraćenijem obliku objavljen u Zborniku o životu i djelu o. Euzebija Fermedžina, a kao predavanje izložen na znanstvenom skupu s istom temom u Našicama 19. i 20. rujna 1997. godine.

1. Što je to *visitatio canonica*?

Biskup je dužan kroz određeno vrijeme pohoditi svaku župnu zajednicu² i tako dobiti detaljan uvid u sveukupno duhovno i materijalno stanje. To snimanje situacije provodilo se određenim upitnikom. Naravno, slijedila je njegova analiza u izravnom susretu s biskupom. I u Strossmayerovo vrijeme s tim posjetom bilo je povezano i slavljenje sakramenta potvrde.

2. Sadržaj upitnika »*visitatio canonica*«

Svaki je župnik bio dužan za biskupov pastirski pohod ispuniti upitnik »*visitatio canonica*«, koji je pedesetih godina prošlog stoljeća bio na latinskom i ispunjavao se također latinski. Upitnik je bio tiskan na 47 stranica formata 22 x 31,5 cm. Imao je 15 poglavlja s ukupno 359 pitanja, odnosno s toliko grupa pitanja, jer su rijetke zgode sa samo jednim pitanjem.³ Iz broja pitanja u pojedinim poglavljima može se očitati čemu se u to vrijeme davala veća pozornost. Tako se u prvom poglavlju čak u 60 pitanja, odnosno grupe pitanja, obrađuju detalji gradnje, uređenja i održavanja crkve. Pridružujući daljnjih 25 grupa pitanja, koja se odnose na filijalne crkve, dobiva se dojam da se na temelju tih detalja može neka crkva gotovo rekonstruirati. Upravo danas, kao i za slična ratna i druga razarajuća vremena, vidi se dragocjenost detaljnih podataka. Neki zapisnici donose pregled materijalnog poslovanja za sve vrijeme između dva kanonska pohoda, i to posebno za župu a posebno za filijale. Pitanja o propovijedanju nedjeljom i blagdanima obogaćena su i onima o katehizaciji u školi, ali i katehizaciji za mladež. Tako npr. Mitrovica 1865. u 21. pitanju odgovara da je svake nedjelje prije večernje od 14 do 15 sati vjeronauk za slugu i sluškinje, a poslije večernje za šegrte.⁴ U šestom poglavlju susrećemo opet 65 grupa pitanja na 9 stranica posvećenih sakramentima, gdje je posebno naglašena ženidba, na koju se odnose 23 pitanja, tj. više od trećine. Ovdje uz podatke o tadašnjoj praksi i problematici slavljenja sakramenata, valja uočiti da su pitanja više o obdržavanju propisa, tzv. rubrika, a manje o mogućoj kvaliteti slavljenja tih sakramenata. Dosta pitanja odnosi se na ondašnji personal, tj. na župnika, kapelana i domačice. U tom 9. poglavlju imamo 38 grupa pitanja. U sljedećem, desetom poglavlju je 28 grupa pitanja o župnoj kući, svim zgradama i приходima.

² Zakonik kanonskog prava iz 1983. kaže: »Biskup je dužan svake godine pohoditi biskupiju ili u cijelosti ili djelomično, tako da barem u pet godina pohodi biskupiju osobno ili, ako je zakonito spriječen, preko biskupa koadjutora, ili pomoćnog biskupa, ili generalnog vikara, ili biskupskog vikara, ili preko kojeg drugog prezbitera« (kan. 396 §1).

³ Donosimo naslove svih poglavlja iz pitanja iz 1852. godine: 1. De parochiali ecclesia, eius fabrica, instructione interna, supellectili et proventibus; 2. De filialibus, capellis publicis aut privatis, cemeteris, crucibus et statuibus publicis; 3. De piis foundationibus; 4. De divinis et ordine eorum; 5. De verbi divini predicatione et catechesibus; 6. De sacramentorum administratione; 7. De sepulturis; 8. De matricis et libris parochialibus; 9. De parochio, capellanis et domesticis; 10. De domo parochiali et proventibus parochialibus; 11. De domo scholari, ludi-magistris, docentibus, curatore, aedituo, campanatore, vespillone, opstetricibus, aliisque ecclesiae servis; 12. De parochianis, eorum moribus et vitae ratione; 13. De religiosis; 14. De gravaminibus parochi; 15. De numero animarum.

⁴ Usp. Acta diocesana, *Relatio Visitationes canonicae*, Mitrovica, 1865. Slično je u Vrpolju 1863.

O školi, učitelju, orguljašu, čuvarima, zvonarima, ukopnicima, primaljama i drugim crkvenim službama u 11. poglavlju ima 57 pitanja. O samim vjernicima župljanima i njihovu stilu vjerskog ali i društvenog življenja u sljedećem poglavlju nastoji se saznati u 18 grupa pitanja. Analiza je vrlo detaljna, počevši od nacionalne pripadnosti, običaja te odnosa među nacionalnostima kao i odnosima sa župnikom i civilnim strukturama. U tom dijelu nailazimo i na neizbježno traganje o tome da li i koliko roditelji u vjeri odgajaju djecu, ali, što je vrlo zanimljivo, također da li odrasli pristupaju katehizaciji.

Zadnje, 15. poglavlje ima naslov »De numero animarum«. To je redovita rubrika. Ona sadrži podatke o broju stanovnika, broju bračnih parova, broju udovaca i udovica, broju katolika, pravoslavnih i drugih vjeroispovijesti, kao i nacionalnu strukturu mjesta. Tako npr. nalazimo da je 1855. u Vukovaru 3.697 katolika. U Bogdanovcima pokraj Vukovara ima ih 684. Sposobnih za ispovijed u Vukovaru je muških 1043, a ženskih 1078, dok je nesposobno muških 744 i ženskih 832.⁵ U zapisniku vizitacije župe Vrpolje 1863. nalazi se pregled kretanja stanovništva između dviju vizitacija, gdje piše da je Vrpolje manje za 73, Strizivojna za 17 a Čajkovci za 39 stanovnika.⁶ U istom zapisniku imamo i župnikov osvrt: »Uzrok što pučanstvo na manjak ide, jeste mrtavština, buduć da 1849. godine priko 300 duša, a 1861. priko 200 u različitim bolestima umrlo«. ⁷ Također je zanimljiv »Inventarium« knjiga kao prilog istom vrpoljačkom zapisniku. Redni broj naslova, uz to da li ima više tomova ili primjeraka, dosiže brojku 169, a na 170. stoji »kućni libri« 10. K tome i sve redovite matice, koje posjeduje svaka župa.

Treba dodati da se u tim zapisnicima krije vrlo velik broj vrijednih detalja, kao što su tolika imena svećenika, kapelana, crkvenih starješina, učitelja, orguljaša, te podataka o uvjetima njihovih nagrađivanja i načinu njihova rada i kvalitetama koje posjeduju.⁸

3. Kako se odvijao kanonski pohod?

Dan uoči kanonskog pohoda biskup bi poslije podne kretao iz Đakova. Uvijek bi ga ispratili kanonici Stolnoga kaptola i ostali djelatnici Biskupskog ordinarijata. Odlazak su pratila katedralna zvona i to tako dugo dok nije izmaknuo dometu oka. Na granici sljedeće župe kroz koju je prolazio započinjalo je zvonjenje, i tako redom do odredišta. Narod je u mnoštvu izlazio iz kuća i pozdravljao biskupa. Ponegdje se morao zaustaviti i primiti pozdrav seoskih starješina i školske djece. Župa koja je bila cilj pohoda slala je na svoju granicu kočije i konjanike na doček. Selo je ukrašavano slavolucima i natpisima, kuće su kićene cvijećem, ćilimima na prozorima i zastavama. Narod je biskupa pozdravljao uzduž puta, ali ga je najviše bilo u crkvi i pred njom. Tu su bila okupljena školska djeca i mladež,

⁵ Usp. Acta diocesana, *Relatio visitationis canonicae*, Vukovar, 21. 5. 1855., str. 47.

⁶ Usp. Acta diocesana, *Relatio visitationis canonicae*, Vrpolje, 30. 5. 1863., § 63, str. 38.

⁷ Isto, § 63.

⁸ Za usporedbu donosimo pregled zapisnika koji se ispunjava danas prilikom kanonskog pohoda u đakovačkoj i srijemskoj biskupiji. On ima 9 poglavlja sa 147 pitanja na 23 stranice formata A 4. Najviše pitanja (42) odnosi se na zgradu crkve i njen inventar. Zatim je u prvom poglavlju 26 pitanja o pastoralnoj situaciji u župi. 19 odnosno 18 pitanja tiče se župnika odnosno kapelana te 15 župnog ureda i administracije.

pjevačka i vatrogasna društva sa svojom glazbom i pucnjavom. Župnik i crkvene starješine uveli bi biskupa u crkvu, gdje je slijedila molitva pred Presvetim oltarskim sakramentom, zaziv Duha Svetoga, molitva za žive i blagoslov okupljenog naroda. Bilježi da bi nakon blagoslova biskup pregledao crkvu i njen inventar, urednost i održavanje, a taj bi dan završavao molitvom za mrtve.⁹

U većim mjestima priređivali bi te večeri vatromet i pučke veselice u biskupovu čast. Pokatkad je mnoštvo skandiralo te se biskup morao pojaviti i prozboriti. Mjesta su se upravo natjecala tko će ljepše dočekati biskupa.

Dan samog slavljenja sakramenta potvrde imao je sljedeći raspored: prvo bi biskup u 8 sati služio tihu ili svečanu pjevanu misu. Naravno, narod je na njoj sudjelovao molitvama i pjesmom. Zatim je u 9 sati slijedila »odulja propovijed«, a nakon nje dijeljenje potvrda. Najčešće bi sve to trajalo od 8 do poslije 11 sati, a u nekom slučajevima i poslije 12 sati, kad je bilo veliko mnoštvo krizmanika, budući da su u neke župe svoje krizmanike dovele i susjedne župe.¹⁰ Nakon slavlja bilo je vrijeme za primanje različitih delegacija i osoba.

Biskupovi pratioci bilježe i teme propovijedi.¹¹ Svakako je zanimljiva primjedba da su u svakome mjestu u nizu od npr. deset dana teme propovijedi bile različite. Tako je npr. na jednom pohodu tema vjera, ali uvijek pod novim vidikom: vjera kao izvor i zalag vjernosti i vječne sreće, vjera kao ljubav prema Bogu i bližnjemu, vjera koja spašava ne samo pojedince već i čitave narode, vjera kao dar poput talenata koje treba razvijati, utemeljenje vjerovanja, vjera koja traži marljiv i pošten rad, a na Alojzijevo: vjera kao zahtjevanost čistoće tijela i duše, vjera za života i smrti, gdje jedino ljubav ostaje. Zanimljiv je komentar o biskupovu propovijedanju. »Morao si se uprav diviti ne samo poznatoj njegovoj bujnoj rječitosti, nego i uzvišenima, a ipak svagda dohvalu slušalaca prilagodjenim iz svjetla uma i žara srca crpljenim a sv. Pismom potvrđenim mislim i zasadam.«¹²

Pratioci bilježe da je u 13 sati bio ručak sa svećenicima toga kraja i uglednicima, s nezamjenjivim zdravicama, na koje je i sam biskup na kraju uzvraćao. Biskupov odlazak u sljedeću župu zbivao se u popodnevnim satima, s istim svečanim ugođajem kao i prilikom dočeka. I narod i crkvena zvona pratili su njegov put.¹³ Na takvim prijemima prilikom pastirskih pohoda zabilježena je i biskupova riječ u kojoj je izrekao što to znači simbolično:

⁹ Usp. Milko CEPELIĆ i Matija PAVIĆ, *Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-đakovački i sriemski god. 1850–1900*, Zagreb, 1900.–1904., str. 158–171, ovo na 163.

¹⁰ Usp. I. H., *Preuz. G. biskup Strossmayer na krizmi u kotarih kopaničkom i županjskom*, u: *Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske*, XI (1883.), 11, str. 108–112, ovo na str. 111.

¹¹ Usp. dr. A. VORŠAK, *Naš biskup na krizmi*, u: *Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske*, XVIII (1890.) 12, str. 146–148; Milko CEPELIĆ i Matija PAVIĆ, *Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-đakovački i sriemski god. 1850–1900*, Zagreb, 1900.–1904., str. 158–171, ovo na 164.

¹² Usp. Milko CEPELIĆ i Matija PAVIĆ, *Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-đakovački i sriemski god. 1850–1900*, Zagreb, 1900.–1904., str. 164.

¹³ Jedini slučaj da biskup nije svečano dočekan kao uobičajeno bilježi se u Kukujevcima, gdje je bilo dosta Mađara i Nijemaca. Tu je inače krizmano 1100 krizmanika i sve je trajalo više od 5 sati, a biskup je, iako je bio u 83. godini života, čak dvaput propovijedao. Usp. dr. M. NOVOSEL, *Peruzvišeni gosp. Biskup J. J. Strossmayer na krizmi u kotaru Posavačkom i u Kukujevcima*, u: *Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske*, XXIV (1896.) 15, str. 139–142, ovo str. 141.

i za njega osobno. »Djeco moja, što vi mene tako krasno dočekivate, nije to moja slava, nego onoga koji me je poslao, da vršim sveto i uzvišeno zvanje moje. Ta ljubav i čast, koju mi svi izkazaste meni je tim milija, što se ne odnaša toliko na slabu osobu moju, nego na ono sveto i uzvišeno zvanje, koje u sredini vašoj obavljam. Ta ljubav i štovanje, kao što je s jedne strane liepo svjedočanstvo žive vjere vaše i ljubavi prema Bogu; tako je meni uvijek novim povodom i opomenom da sveto svoje zvanje sve točnije i svetije vršim.«¹⁴

4. Osvrti biskupa Strossmayera na kanonske pohode

U okružnicama se nalaze osvrti na kanonske pohode 1875. i 1878. godine. U prvom osvrtu biskup se obraća svećenicima i utvrđuje da je zadovoljan s ozbiljnošću kako vrše svoju službu. Svećenik treba svoje dužnosti savjesno i vjerno izvršavati, vjerujući u moć otajstva koja slavi, ali i dajući važnost i pozornost živoj naviještenoj riječi te spremanju i spremnosti za dobro propovijedanje. »Istina je, otajstva božja imaju nutarnju svoju moć, koja nit o životu našem, nit o rieči našoj ne zavise; ali je sveta istina, da gdje rieč svećenika umukne a život se razvrati, tu sviet na sva naša sveta otajstva otupi, te se obično sva liepa služba božja u puku i bezplodnu ceremoniju pretvori, koja može bit oku i uhu godi, ali u srdce i život ne dopire. Zato vježbajmo se u rieči i govoru, štijmo i učimo dan i noć, trsimo se osobito da nam srdce i duša usplamti ljubavlju istine božje i puka našega, što je najobilniji izvor govoru našem i jedini uvijet da nam rieč do srдца i duše puka našega dopre.«¹⁵ U tom osvrtu slikom marnog i nemarnog svećenika želi učvrstiti sve na dobrom putu izvršavanja svetih dužnosti, a od možebitne nemarnosti odvratiti. Svećenike posebno potiče na gorljivo propovijedanje i molitvu za narod. Neka potiču roditelje da djecu odgajaju u vjeri. Biskup Strossmayer opet pokazuje svoju skrb za mlade i potiče svećenike da još veću brigu posvete mladeži.¹⁶ Neizostavno je upozorenje o urednosti crkve i njezina inventara kao i groblja. Naravno da biskup pruža mnogo poticajnih utemeljenja za ta usmjerenja.¹⁷ Zajedničko objema okružnicama je, uz zahvalnost za prijam, biskupovo priznanje što mu

¹⁴ Usp. Milko CEPELIĆ i Matija PAVIĆ, *Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-đakovački i sriemski god. 1850–1900*, Zagreb, 1900.–1904., str. 164.

¹⁵ *Okružnica* 20. 6. 1878., u: *Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske*, VI (1878.) 12, str. 103–109, ovo na 104.

¹⁶ »Tim duhom ljubavi i gorljivosti opojeni, valja da osobitu pomnju na mladež obratimo u kojoj jedinjoj nada bolje budućnosti leži; valja da dan i noć o tom mislimo i radimo da se mladež u strahu božjem odhranjuje; valja da mladež srećom onom, za kojom mladenačko srce toliko teži, zaklinjemo: da se svake prigode griješne čuva, da čistoću duše i tiela više nego oči u glavi cieni, znajući i pamteć dobro: da bračna sveza samo tada obilnim izvorom sreće, blagoslova i zadovoljstva biti te uzvišenoj svrsi svojoj odgovoriti može, ako se u nju prinese ne toliko blago i bogatstvo ovoga svieta, nego ono blago, koje niti molj razgristi niti lupež ugrabiti nemože, to jest: nevina i neoskvrnjena duša, ako se u njoj čuva i njeguje čistoća i viernost, sloga i ljubav«, te da bi roditelje trebali poticati da u svojoj kući omoguće iskustvo prve crkve a roditelji da im budu prvi svećenici: »Zaklinjati treba roditelje i starješine imenom, koje nose i uspomenom, koju za sobom žele ostaviti, da na djecu svoju paze, da ju od svake skvarenosti čuvaju, da joj dobar svjet i nauk daju, da joj dobrim i svetim primjerom svieta; da se sjete, da kršćanski nauk i sve, što u crkvi biva, samo tada djeci na uhar biti može, ako roditelji prvi budu djeci svojoj svećenici; ako roditeljska kuća uzbude djetetu prva crkva, ako je zibka prvi oltar, na kojem roditelji diete svoje Bogu i Isusu prikazuju i na neumrli život posvećuju« (*Okružnica* br. 680/1875., u: *Glasnik biskupije Đakovačke Srijemske*, III (1875.) 12, str. 105–109, ovo str. 107).

¹⁷ Usp. *Okružnica* br. 680/1875., u: *Glasnik biskupije Đakovačke Srijemske*, III (1875.) 12, str. 105–109.

znače ti susreti s narodom. »Mogu reći, da su mi časi, koje tom prilikom u sredini Vašoj i dobroga puka našega boravim,, najmiliji i najugodniji časovi celoga života moga, pak ako kadgod uslied svagdanjih nevolja i klonem, u narodu našem osvježim se i okriepim, ter mi se srdce opet na nove, skoro već izgubljene nade osmieli.«¹⁸ Slično govori i u drugoj okružnici: »S osobitim veseljem srdca svoga izpovjedam: da su mi časi u sriedini dobroga i bogoljubnoga naroda našega proboravljeni, najmiliji časi života. Uspomena na te čase, bit će mi i na smrtnoj postelji najmilija i najutješljivija.«¹⁹ Također valja istaknuti još jednu zajedničku notu ovih dvaju osvrtu na pastirske pohode, a to je upozorenje i poziv na milosrdan i brižljiv pristup vjernicima, posebno grešnicima. I opet su njegove riječi naj-snažnije: »Žalost je neizmijerna, kad se čuje iz ustiju griješnika i nevoljnika: nesmiem župniku, jer mu nikad dobro došao nisam; uvijek me odurno prima i od sebe odbija.«²⁰ Još snažnija čini nam se njegova misao iz okružnice 1878. u kojoj stoji: »Najprva i napoglavi-tija dužnost svete vjere naše trostrukom je pričom izražena: prvom, o Samaritanu, koji s konja silazi i zapuštenu ranjeniku, ranu vinom i uljem izpira, ter zapuštenost i nevolju njegovu u prvu brigu srdca i duše svoje pretvara; drugom, o pastiru dobrom i milostivom, koji devedeset i devet ovaca ostavlja, a izgublenu ovcu traži, da ju slabu i nemoćnu na ledja svoja naprti i u ovčarnicu svoju prenese; trećom o otcu obiteljskom, koji sina razmet-noga, kad se skrušen vratio, rado u naručaj svoj prima i u staro domaće pravo i užice povraća.«²¹

¹⁸ Okružnica br. 680/1875., u: Glasnik biskupije Đakovačke Srijemske, III (1875.) 12, str. 105.

¹⁹ Okružnica br. 20. 6. 1875., u: Glasnik biskupije Đakovačke Srijemske, III (1875.) 12, str. 103–109, ovo na 103.

²⁰ Okružnica br. 680/1875., u: Glasnik biskupije Đakovačke Srijemske, III (1875.) 12, str. 108.

²¹ Okružnica 20. 6. 1878., u: Glasnik biskupije Đakovačke Srijemske, VI (1878.) 12, str. 104. Nije posve jasno zašto u ovoj istoj okružnici, uz temu osvrtu na kanonički pohod, biskup Strossmayer dodaje dvije polemičke rasprave s nakanom »da vam se ujedno ponješto potužim i u bratskoj ljubavi i dobroti Vašoj, utjehu potražim« (ondje, str. 104.) Riječ je o Strossmayerovoj ideji o centralnome Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, što je kao ideja naišla na nezadovoljstvo zbog straha da se unište teološke škole u regijama. Strossmayer, iako iznosi razloge da postoje teološki studiji i drugdje, tj. u Đakovu i tvrdnje da se tu odvija kvalitetan studij, te što je činio i što planira činiti za boljitak teološkog studija, ipak ostaje pri svom razmišljanju o potrebi vrhunski kvalitetnoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu te kaže: »Najsvetiji interesi celoga naroda zahtievaju, da bogoslovni fakultet, ko što je naravi svojom prvi na sveučilištu, tako i izobiljem svojih naukovnih sredstva, množinom svojih stolica, itd. itd. najprvi i najuzorniji bude« (ondje, str. 105). Druga tema koju ovdje navodi Strossmayer jesu prigovori i optužbe na račun središnje biskupijske uprave, koje je vjerojatno doživio i tijekom kanonskih pohoda. Riječ je o odnosu uprave prema svećenicima, biskupima i državnoj vlasti te o objavljenome državnom dekretu o spornoj »nevaljanosti«, odnosno »nedopuštenosti« ženidbe maloljetnika. Na sve biskup detaljno odgovara, dopuštajući i moguće slabosti: »Uprava je opetujem teška stvar, pak će sigurno i u našoj biskupijskoj upravi biti grbotina i odgovornosti pred Bogom; ali je pitanje: jeli se pristoji svećeniku, bez skrajnje nužde i potrebe rane majke i otca svoga na vidik iznašati i na ruglo stavljati. Crkva ovaj način postupanja označuje riečju: parricidium. Ni najmanje po vrijednosti svojoj, nego jedino po milosti božjoj ja 28 godina od prilike predstojim upravi dioecesanskoj i uvijek se glavom njom bavim, pak evo što po duši i sviesti svojoj kazati mogu: uprava se odnaša il na svećenstvo, a po njem na puk, il se odnaša na državnu oblast, s kojom u mnogovrstnom savezu stojimo. U prvom obziru vladalo je uvijek podamnom načelo: ljubav prema svećenstvu i pripravnost na svaku službu prema puku našem. Na ljubav se nikad, ni onda zaboravilo nije, kad je brat koj posnuo, pak svaki put, kad se je skrušio i živom željom da se poboljša, u zvanje svoje povraća, povratak u otčev i u domaću kuću pozdravljen je bio s veseljem velikim. Nitko se na svietu s te strane pravedno potužiti ne može« (ondje, str. 105–106). Prema državnoj vlasti Strossmayer traži lojalnost, iako jasno ističe: »Da što, da to isto državnoj oblasti dužnost nalaže, da na slobodu i samostalnost crkvene oblasti ko na oko u glavi pazi i nju čuva. Svatko zna, da sam ja upravo u obziru tomu bivao kadšto u delikatnom položaju, pak mi

5. Opisi biskupovih kanonskih pohoda iz pera pratilaca

Neki od biskupovih pratilaca odvažiše se zapisati što se zbivalo na tim kanonskim pohodima. Tako 1874. imamo poduži opis književnika i biskupova prijatelja Mihovila Pavlinovića, koji ga je te i 1875. godine pratio.²² Zatim su tu zapisi pod inicijalima I. H. iz 1883.²³, dr. A. Voršaka 1890. i 1891.²⁴ te dr. M. Novosela 1896.²⁵ Ono što je zajedničko svim izvješćima jest upravo nevjerojatan prijam što je svugdje priređivan i tijekom puta i na samom odredištu. Svećenici i narod bili su svjesni društvene i crkvene uloge i važnosti biskupa Strossmayera. To mogu ilustrirati parole ispisane na slavlucima na ulazu u mjesto i crkvu, kao npr. »Živio prvi sin domovine«, »Sretno nam došao veliki dobrotvore naroda svoga« ili »Dobro nam došao, diko roda hrvatskoga«, »Sve za vjeru i za dom«, »Naša dika naša slavo, naš junače zdravo, zdravo«, »Zvezdo prethodnice naše liepe budućnosti i napredka«.²⁶ Opisi I. H. iz 1883. te dr. M. Novosela iz 1896. godine vrlo su detaljni i dragocjeni, jer opisuju sve kako se odvijalo od polaska, puta, dočeka, pozdrava, kako se odvijao taj dan u župi, a donose i teme propovijedi, pjesme, družine koje su nastupale i sam ispraćaj. Opisi Mihovila Pavlinovića imaju književnu vrijednost kad opisuje detalje prirode i ugođaja, tražeći da zapazi ono što je njega osobno zanimalo. On ne donosi teme biskupove propovijedi, rjeđe donosi pozdrave, ali zato ima nekih svojih zapažanja. Tako bilježi svoje zapažanje o položaju žene, koja je poput »vlasništva« i

ipak nitko pravedan svjedočanstvo uzkratiti neće: da sam vazda dužnost svoju strogo i svjestno vršio« (ondje, str. 106).

²² P. (Mihovil PAVLINOVIĆ), *Dopis*, u: Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske, II (1874.) 13, str. 106–108; 14, str. 115–116; 15, str. 122–124; 16, str. 130–132; 17, str. 139–140.

²³ I. H., *Preuz. G. biskup Strossmayer na krizmi u kotarima kopaničkom i županjskom* u: Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske, II (1883.) 11, str. 108–112; 12, str. 118–121; 13, 124–128; 14, str. 132–134.

²⁴ Dr. A. VORŠAK, *Naš biskup na krizmi*, u: Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske, XVIII (1890.) 12, str. 146–148.

²⁵ Dr. M. NOVOSEL, *Preuzvišeni gosp. Biskup J.J. Strossmayer na krizmi u kotaru Posavačkom i u Kukuljevci*, u: Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske, XXIV (1896.) 12, str. 116–117; 13, str. 123–125; 14, str. 132–134; 15, 139–142.

²⁶ Milko CEPELIĆ i Matija PAVIĆ, *Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-đakovački i srijemski god. 1850–1900*, Zagreb, 1900.–1904., str. 158–171, ovo na 162. Ali i pozdravi kod prijama govore o svijesti važnosti biskupa Strossmayera. Zanimljivo je zapaziti da se, osim aluzije na Sveučilište i Akademiju, spominje i rad na jedinstvu, djela milosrđa kroz ustanove, ali i njegova poznata darežljivost i potpora pojedincima. »Ti si se sam dobrim djelima proslavio. Tvoja dobra djela, to su one sjajne zvezde, koje krasi tvoje vedro i mudro čelo, iz kojih se i sam sebi spleo vjenac slave i slavom se ovjenčao. Veleliepi hram božji u sielu tvome; zavodi istine i ljepote u srcu naroda; zavodi milosrđa i ljubavi tvoje u biskupiji, djela darežljive desnice tvoje pojedincima izkazana; ljubav naroda tvoga; ljubav plemena slavenskih – sve je to slava tvoja. Blažena je duša tvoja, jer je dobrih si djela svjestna; blažen si jer si milostiv, sviesti čiste, na ovom svijetu porganjan nepravedno; blažen jer si mirotvorac, koji po velikoj i plemenitoj misli nastojiš da zdружиš braću rasciepljenu, crkvom – koja samo jedna može biti – razdvojenju. – Blagoslovi u to ime i nas, kuće i ognjišta naša, da u njima mir, ljubav i sloga postojano vlada; blagoslovi nam polja i svaku radnju našu; blagoslovi i djecu našu, da ih Bog nadahne svetim duhom, da budu od nas dostojniji tako velikoga vladike kao što si ti«, (ondje, str. 163). Isto se tako osjećala i u drugim pozdravima i ljubav i svijest važnosti biskupa za hrvatsku domovinu i narod. »Veliki svećeniče, veliki vodjo puka svog! Sve što godj ste do sada srcem i dušom radili na slavu božju i za narod svoj, to vam evo savijam u neuveo vjenac slave i zahvalnosti; blagoslivljuć nebo, koje vas je hrvatskoj darovalo zemlji« (ondje, str. 165).

nezadovoljna svojim društvenim statusom.²⁷ Zanimljivo je zapažanje o vlastelinstvu, koje je moćno i pobožno, ali »nije rodoljubno«, dodajući kako bi svećenicima zlata vrijedio priručnik koji bi im pomogao da ih rodoljublju privuku.²⁸ Pavlinović bilježi i teškoće na liniji Mađari, Nijemci i Hrvati. »Da, mi u Slavoniji, a u Srijemu naosob imamo dvie nemani: sjedne navire Magjar oholica, s druge Niemac razkalašenik; ali narod sviestan neka primi od Magjara odlučnost, od Niemca radinost, pa eto čestina naroda.«²⁹ Ti odnosi doveli su i do ne baš ugodnih scena i za samog biskupa. Tako za pohoda župi Lovas, gdje su Nijemci tražili propovijedanje na njemačkom u crkvi, seoski starješina pred biskupom ovako govori: »Mi ne smiemo da grobove ogriješimo naših starih, koji svaku stopu zemlje ove svojom krvi natopiše, i vierni domovini ostadoše. Mi vas u našu braću primismo, a djecu vašu u našu primamo. Ova zemlja nije osvojena, budimo svi braća i sinovi domovine Hrvatske.«³⁰ Isti se problem pojavio u Jankovcima, gdje su tražili najprije mađarski, zatim njemački i tako pokušavali istisnuti hrvatski jezik. Tom prilikom biskup izreče ove riječi: »Ovaj narod evo daje Vam što imadijaše: svoj kruh s vami je bratski podielio, u svoju vas je zajednicu primio, u svojoj crkvi Vas je bratski dočekao, da skupa ko braća u miru živete, i da skupa blagoslov božji na svoje trude pozivljete; svoju djecu da skupa učite; sve, sve Vam je dao narod ovaj; ali on dati Vam nesmi svoje domovine, da njega samoga izbaštinite. Vi, kad amo dodjoste, dodjoste da ovi narod i ovu domovinu zagrlite i svojom nazovete. To sama narav uči; i na to Vas je napoltila, kad eto vidim, da i Vi s nami zajedno isti jezik govorite, ko što isti hleb blagujete i isti zrak pijete.«³¹

6. Pregled kanonskih pohoda 1850.–1900.³²

Pregled

visitacija kanoničkih i sv. potvrda od god. 1850.–1900.

Župa:

Godina pohoda i krizme.

1. Djakovo
2. Drenje
3. Gorjani
4. Piškorevci
5. Punitovci

1. Crkveni kotar djakovački.

Župe kotara djakovačkoga su kanonički pohodjene g. 1850. Sveta potvrda za sve od 1851.–1900. izmjenice dieljena redovito u Djakovu na prvi ili drugi dan Duhova 33 puta; u Trnavi na pose pet puta na blagdan presv. Trojstva. – Ukupni broj sv. potvrda u Djakovu (ili Trnavi) za Djakovo i kotar djakovački 38.

²⁷ Usp. P. (Mihovil PAVLINOVIĆ), *Dopis*, u: Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske, II (1874.) 13, str. 107.

²⁸ Usp. P. (Mihovil PAVLINOVIĆ), *Dopis*, u: Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske, II (1874.) 14, str. 115–116, ovdje 115.

²⁹ P. (Mihovil PAVLINOVIĆ), *Dopis*, u: Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske, II (1874.) 15, str. 122–124, ovdje na 123.

³⁰ Isto.

³¹ Usp. P. (Mihovil PAVLINOVIĆ), *Dopis*, u: Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske, II (1874.) 13, str. 107.

³² Tabelu pregleda kanonskih pohoda biskupa preuzimamo iz (Milko CEPELIĆ i Matija PAVIĆ, *Josip Jurja Strossmayer, biskup bosansko-đakovački i srijemski god. 1850–1900*, Zagreb, 1900.–1904., str. 169–171.

Župa

Godina pohoda i krizme.

6. Semeljci	
7. Trnava	
8. Levanjska varoš	
9. Vrbica	
10. St. Mikanovci	
	II. Crkveni kotar osječki.
11. Aljmaš	1868. 1874. 1882. 1890.
12. Dalj	1859. 1868. 1874. 1882. 1890.
13. Osiek donjni	1850. 1853. 1859. 1868. 1874. 1878. 1882. 1886. 1891. 1900.
14. Osiek nutarnji	1850. 1853. 1859. 1868. 1874. 1878. 1882. 1886. 1891. 1900.
15. Osiek gornji	1850. 1853. 1859. 1868. 1874. 1878. 1882. 1886. 1891. 1900.
16. Sarvaš	1863. 1868. 1874. 1891.
	III. Crkveni kotar kopanički.
17. Andrijevc	1851. 1863. 1875. 1882. 1891.
18. Babina greda	1851. 1863. 1875. 1883. 1891.
19. Gundinci	1851. 1865. 1875. 1883. 1891.
20. Kapanica	1851. 1863. 1875. 1883. 1891.
21. Sikirevci	1851. 1857. 1863. 1875. 1883. 1891.
22. Svilaj	1851. (1863). (1875). (1883).
23. Vrpolje	1851. 1861. 1875. 1882. 1891.
	IV. Crkveni kotar brodski.
24. Brod	1851. 1859. 1863. 1872. 1882. 1891. 1898.
25. Garčin	1851. 1859. 1891.
26. Kaniža	1851. 1863. 1872. (1891). 1898.
27. Klakarje	1851. 1863. 1882. 1898.
28. Odvorci	1851. 1863. 1882. 1898.
29. Oprisavci	1851. 1859. 1863. 1872. (1872). 1898.
30. Podcrkavje	1851. 1859. 1863. 1872. 1882. 1898.
31. Podvinje	1851. 1859. 1863. 1872. 1882. 1898.
32. Sibinj	1851. 1859. 1863. 1872. 1891. 1898.
33. Slobodnica	1851. 1859. 1863. 1872. 1891. 1898.
34. Šumedje	1853. 1859. 1863. 1891. 1898.
35. Trnjani	1851. 1859. 1872. 1882. 1891. 1898.
	V. Crkveni kotar vinkovački.
36. Komletinci	1851. 1864. 1874. 1875. 1885. 1892.
37. Niemci	1864. 1874. 1885. 1892.
38. Otok	1851. 1864. 1874. 1885. 1892.
39. Privlaka	1851. 1864. 1874. 1885. 1892.

Župa

Godina pohoda i krizme.

40. Vinkovci	1851. 1859. 1864. 1868. 1874. 1885. 1890.
41. Jarmina	1855. 1864. 1874. 1885. (1890).
42. Nuštar	1853. 1864. 1874. 1885.
43. Tordinci	1853. 1864. (1874. 1885).

VI. Crkveni kotar županjski.

44. Bošnjaci	1851. 1859. 1864. 1875. 1883. 1892.
45. Cerna	1851. 1859. 1864. 1875. 1883. 1892.
46. Gradište	1851. 1859. 1864. 1874. 1883. 1892.
47. Ivankovo	1851. 1859. 1864. 1875. 1883. 1892.
48. Retkovci	1851. 1864. 1874. 1883. 1892.
49. Štitar	1851. 1864. 1875. 1883. 1892.
50. Županja	1851. 1864. 1875. 1883. 1892.

VII. Crkveni kotar tovarnički.

51. Berak	1855. 1874. 1879. 1887.
52. Jankovci	1853. 1873. 1879. 1887. 1890.
53. Lovas	1864. 1874. 1878. 1890.
54. Novak	(1853). 1855. 1874. 1879. 1890.
55. Sotin	1853. 1855. 1864. 1874. 1879. 1886. 1890. 1899.
56. Šarengrad	1852. 1859. 1874. 1879. 1886. 1890. 1899.
57. Tovarnik	1853. 1864. 1874. 1879. 1887. 1890. 1899.
58. Vukovar	1853. 1859. 1868. 1874. 1879. 1886. 1890. 1899.
59. Slakovci	(1853. 1873). 1879. 1886. 1890.

VIII. Crkveni kotar kukujevački.

60. Čalma	1871. 1879. 1890. 1899.
61. Erdevik	1871. 1879. 1890. 1899.
62. Gibarac	1871. 1879. 1890. (1899).
63. Ilok	1853. 1859. 1871. 1879. 1891. 1899.
64. Kukujevci	1853. 1864. 1871. 1879. 1887. 1896.
65. Sot	1855. 1871. 1879. 1887. 1899.

IX. Crkveni kotar mitrovački.

66. Banovci	1855. 1865. 1878. 1886. 1899.
67. Golubinci	1853. 1865. 1878. 1886. 1899.
68. Hrtkovci	1853. 1865. 1878. 1886. 1899.
69. Indjija	1865. 1878. 1886. 1899.
70. Irig	1855. 1878. 1886. 1899.
71. Mitrovica	1852. 1878. 1886. 1899.
72. Nikinci	1855. 1878. 1886. 1899.
73. Putinci	1855. 1878. 1899.
74. Ruma	1853. 1865. 1878. 1887. 1899.

<i>Župa</i>	<i>Godina pohoda i krizme.</i>
75. Zemun	1852. 1865. 1868. 1886. 1899.
76. Franjin dol	1852. 1865. 1868. 1886. 1899.
X. Crkveni kotar posavački.	
77. Drenovci	1851. 1864. 1875. 1885. 1896.
78. Račinovci	1851. 1864. 1875. 1885. 1896.
79. Rajevoselo	1851. 1864. 1875. 1885. 1896.
80. Lipovac	1851. 1864. 1875. 1885. 1896.
81. Vrbanja	1851. 1864. 1875. 1885. 1896.
82. Morović	1855. 1875. 1885. (1896).
83. Strošinci	1855. 1875. 1885. (1896).
XI. Crkveni kotar petrovaradinski.	
84. Karlovci	1852. 1865. 1878. 1886. 1899.
85. Petrovaradin tvrđja	1852. 1865. 1878. 1886. 1899.
86. Petrovarad. Ljudev.	1852. 1865. 1878. 1886. 1899.
87. " Rokov	1852. 1865. 1878. 1886. 1899.
88. Slankamen	1852. 1865. 1878. 1886. 1899.
89. Čerević	1855. 1865. 1878. 1886. 1899.
90. Kamenica	1855. 1865. 1878. 1886. 1899.

Iz pregleda koji ovdje donosimo očito je da je Strossmayer sam obavio nešto više od 310 pastoralnih pohoda, a biskup Vorošak od 1898. daljnjih 38. Jasno je da su samo dvije godine kada nije kanonski pohodio nijednu župu, a to su 1866. i 1867., povezane s obvezama na Saboru i unutar društvenim zbivanjima. Prve pohode obavlja svega desetak dana nakon što je nastupio u biskupiji 1850. godine, a zadnje u lipnju 1896., i to kao osamdesetdvo godišnjak. Isto tako vidljivo je da je u svaku župu došao najmanje 3, a najviše 10 puta, što je povezano i s veličinom i važnošću dotičnih zajednica. Inače s tim pohodima slavljen je i sakrament potvrde. Sam biskup podijelio je 148.415 krizmi, a biskup Vorošak 26.000. Računa se da je u 50 godina u biskupiji i nešto nezabilježeno te da je podijeljeno više od 200.000 krizmi.³³

Zaključak

Iako je biskup Strossmayer za vrijeme svog 55 godina dugog biskupovanja imao šest pomoćnih biskupa, kojima je zacijelo delegirao dio svojih obveza, činjenice pokazuju da kanonski pohod nije olako davao drugima. Očito je da je kanonski pohod jednoj župi i dotičnoj regiji bio pravi blagdan, svečanost najviše razine. Vidi se da je i rado viđen i rado

³³ Usp. (Milko CEPELIĆ i Matija PAVIĆ), *nav. dj.*, str. 162.

slušan. I narod i svećenici kao i društvene strukture bili su svjesni biskupova i crkvenog i društvenog značenja. Zato su ga u svojim zdravicama uspoređivali s najznačajnijim osobama tadašnjega europskoga društvenog života. Ali i na domaćoj hrvatskoj sceni bio je za njih najveći. Iz zapisa se posebno doima ta Strossmayerova ljubav prema narodu, zaljubljenost u njegovo postojanje i poslanje. Vizionar Strossmayer potiče da se prosvjetom taj narod oslobodi u najsveobuhvatnijem smislu toga pojma. Na kraju podsjećamo na ono što njegov pratilac Novosel piše, a što i danas može biti trajan izazov. On piše: »Riedak je slučaj da starac od osamdeset i tri godine svoju biskupiju obilazi, nu još je rjedji da ju pohadja s tolikom revnošću, sa tolikim zelom i apostolskom ustrajnošću. Živio nam taj uzor! Potomstvo neka ga uvijek čuva u svojoj duši, da zna kako valja raditi i žrtvovati se za sv. vjeru i za domovinu.«³⁴

Izvori

Acta diocesana, *Relatio Visitationes canonicae*, Vukovar, 19. 5. 1852.

Acta diocesana, *Relatio Visitationis canonicae*, Vukovar, 21. 5. 1855.

Acta diocesana, *Relatio Visitationis canonicae*, Vrpolje, 30. 5. 1863.

Acta diocesana, *Relatio Visitationes canonicae*, Mitrovica, 1865.

Okružnica br. 680/1875., u: *Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske*, III (1875.) 12, str. 105–109.

Okružnica 20. 6. 1878., u: *Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske*, VI (1878.) 12, str. 103–109.

P. (Mihovil PAVLINOVIĆ), *Dopis*, u: *Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske*, II (1874.) 13, str. 106–108; 14, str. 115–116; 15, str. 122–124; 16, str. 130–132; 17, str. 139–140.

I. H., *Preuz. G. biskup Strossmayer na krizmi u kotarih kopaničkom i županjskom*, u: *Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske*, XI (1883.), 11, str. 108–112; 12, str. 118–121; 13, str. 124–128; 14, str. 132–134.

Dr. A. VORŠAK, *Naš biskup na krizmi*, u: *Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske*, XVIII (1890.) 12, str. 146–148.

Dr. M. NOVOSEL, *Preuzvišeni gosp. Biskup J.J. Strossmayer na krizmi u kotaru Posavačkom i u Kukuljevcima*, u: *Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske*, XXIV (1896.) 12, str. 116–117; 13, str. 123–125; 14, str. 132–134; 15, 139–142.

Literatura

(Milko CEPELIĆ i Matija PAVIĆ), *Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-đakovački i srijemski god. 1850–1900*, Zagreb, 1900.–1904.

Zapisnik koji se ispunjava danas prilikom kanonskog pohoda u đakovačkoj i srijemskoj biskupiji.

³⁴ Dr. M. NOVOSEL, *Preuzvišeni gosp. Biskup J. J. Strossmayer na krizmi u kotaru Posavačkom i u Kukuljevcima*, u: *Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske*, XXIV (1896.) 15, str. 139–142, ovo na 142.

*Summary**VISITATIONS OF THE BISHOP J. J. STROSSMAYER TO THE BISHOPRIC OF ĐAKOVO AND SRIJEM*

The purpose of this article is to reveal one aspect of J. J. Strossmayer's life. Namely, in this contribution author tries to disclose bishop's attitude towards parish communities (i.e. »God people«) according to the information registered in »canonical« visitations. Thus, author examines the contents of Visitatio canonica, and then he describes Strossmayer's visitations incorporating in this description also reflections of the bishop himself. This article contains a survey of all these visitations in the period between 1850 and 1900.